

MUHALİF YÖNÜYLE XX. YÜZYIL ADAMI CZESŁAW MIŁOSZ

Aybike KILIK*

Öz

XX. yüzyıl, bilimsel keşifler ile toplumsal, kültürel ve siyasi değişimlerin çağı olmuştur. Dünyanın bir yarısında demokrasi ve kapitalizm gelişirken, diğer yarısında komünizm, faşizm, Nazizm gibi totaliter düzenler kendini göstermiştir. Czesław Miłosz bu yüzyılın tüm karmaşasına, acısına ve değişimlerine tanıklık etmiş bir birey olarak söyleyecek çok sözü olan bir sanatçıydı. Bu çalışmada -özellikle totaliter rejimlere karşı duruşuyla dikkat çeken- Miłosz'un, eserleri ve yaşam öyküsü ışığında, XX. yüzyıla nasıl bir pencereden baktığı anlatılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Miłosz, Edebiyat, Totalitarizm, XX.yüzyıl, Polonya, Savaş, Komünizm, Faşizm

Abstract

XXth Century Man Czesław Miłosz With Opposing Aspect

XXth century has become the age of scientific discoveries and social, cultural and political changes. While on the one half of the world democracy and capitalism were developing, on the other half totalitarian regimes like communism, fascism, Nazism were showing up. As a witness to all the chaos, pain and changes of that century, Czesław Miłosz was an artist who had so much to say. This article describes the perspective of Miłosz, who captures

* Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, akilik@ankara.edu.tr

attention especially with the attitude to totalitarian regimes, on XXth century in light of his works and life story.

Keywords: *Milosz, Literature, Totalitarianism, XXth century, Poland, War, Communism, Fascism*

Czesław Miłosz 30 Haziran 1911’de günümüz sınırlarıyla Litvanya Sztejnė’de nehir kenarındaki bir malikâne de dünyaya gözlerini açar. Litvanya’nın yönetimi o yıllarda Rusya’ya aittir. Özgürlükten uzak bir ülkede doğmuş şanssız çocuklardan biridir Miłosz:

İşgal altındaki devletlerde yaşayan milyonların oluşturduğu insan yığının içine eklenen her çocuk, yenilginin çocuğuydu. Ardından kanlı savaşların, umutsuz ayaklanmaların, darağaçlarının, Sibiryaya sürgünlerinin geçmişi yayılırdı ve kendi iradesinden bağımsız olarak bütün yaşamını biçimlendirirdi. (Miłosz, 1981: 16)

Çocukluk yıllarında bitmez tükenmez seyahatler ve birçok sıra dışı olay vardır Miłosz’un. 1917 Bolşevik Devrimi’ne, dünyayı sarsan o on güne tanık olur: “Şeker yoktu, et yoktu, undan çok talaş içeren ekmek vardı, sakarin ve patates vardı.” (Miłosz, 1981: 45)

Ailesi her ne kadar kendisini korumak istese de bir çocuk olarak aslında etrafında olup bitenlerin farkındaydı: “Sonraki yıl 1918’de Almanlar geldi, değişimi yaşadım. Vurulmuş ve şehir meydanında yığılmış deri ceketli adamların cesetlerini merak ediyordum ama kimse beni onları görmeye götürmüyordu.” (Miłosz, 1981: 46)

Polonya-Litvanya hattında sürüp giden çocukluk yılları, Miłosz’un edebi fikirlerinin temellerini atmıştır. Kendi kökenlerini ve ulusunu ararken, Miłosz yine bu anılarına başvurmuştur. Erken çocukluk yıllarında yaptığı seyahatler, onun gelecekteki gezgin yaşamının da habercisi olmuştur aslında.

Zorunlu seyahatlerin ardından Vilno’ya döner ve liseye başlar. Lisedeyken asi ve dik başlı bir öğrencidir Miłosz:

...özellikle baştakilere karşı sert direnişlerle ve nefretle dolu bir dönem yaşadım, bu nefret her türlü otoriteye, her türlü yönetime duyulan türden bir nefretti. Altmış sekiz yılında ben profesörken Berkeley’deki öğrenciler böyle bir dönem yaşadı, ben de aynı şeyleri henüz lisedeyken yaşamıştım. (Zawada, 1996: 27)

Marx'ın kitaplarıyla tanışan genç Miłosz, hayatına yeni anlamlar katmanın heyecanını yaşar o dönem: "Marksistler [...] genç bir adamken beni etkilemişlerdi çünkü onlarda yaşamı, canlılığı sezmiştim." (Miłosz, 1981: 266)

Liseyi okuduktan sonra Wilno Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alır. Öğrenciyken İkinci Dünya Savaşı öncesi rejim karşıtı bir sol gruba üye olur.

O yıllarda kaleme aldığı bir şiirinde Miłosz, gençliğin düzene olağan başkaldırısıyla, topluma ait olma duygusunu birleştirirken şöyle seslenir gençlere:

Ve biz gençleri uyarıcı prangalarla kısıtıyorlar
[...] Biz ise o sert fırtınayı düşünüyoruz sık sık, Bir gün
bu ahlaksızlık abidesi kuleleri yıkacak olan... (Miłosz,
2001: 64)

Miłosz, 1936 yılında Polonya Radyosu'nda çalışmaya başlar. Bu dönemler politik açıdan Polonya için oldukça sıkıntılı geçmektedir. Sağ görüşlü radikal çevrelerin sık sık sesleri duyulmaktadır. Bir yıl sonra liberal görüşleri ve olayları değerlendiriş biçimi yüzünden radyodaki işinden uzaklaştırılır. Ancak o dönemlerde, Miłosz'un kendine özgü edebi dünya görüşünün iskeleti meydana gelmiştir.

İki savaş arası dönemde Polonya hem yeniden doğuş heyecanını hem de geçmişinde yaşadığı talihsizliklere tekrar maruz kalma endişesini bir arada yaşar. Bu endişelerin en büyük nedenleri şüphesiz ülkede yaşanan iç çatışmalar, hükümetteki anlaşmazlıklar, ekonomik problemlerdi. Bütün bunların yanı sıra, coğrafi açıdan Polonya'yı birleştirmek de kuşkusuz, oldukça güç bir işti. O zamanın süper güçleriyle (Batı'da Almanya, Doğu'da Sovyetler Birliği) komşu olmak Polonya'nın endişelerini arttırması için son derece yeterli bir nedendi. Kaldı ki zaman ilerledikçe her iki ülkenin de Polonya'yı kendi sınırlarına katma düşünceleri kendiliğinden ortaya çıkacaktı. Bütün bu yaşananlardan dolayı Polonyalılar geleceğe baktıklarında önlerinde kapkara bir bulut görüyorlardı. İşte bu karamsar yaklaşım özellikle otuzlu yılların Polonya şiirinde kendine büyük bir yer bulur.

Žagarylar bu yaklaşımı en çok benimseyen gruplardan biriydi. Aynı adlı dergi etrafında toplanan bu şair grubu Vilno'da kurulmuş ve 1931-1934 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Teodor Bujnicki, Antoni Gołubiew, Jerzy Zagórski, Aleksander Rymkiewicz gibi önemli isimlerin arasında, Czesław Miłosz da kendine iyi bir yer edinmiştir. Grubun 1910'lu yıllarda doğan üyelerini bir araya getiren şey hepsinin,

yirmili ve otuzlu yılların ekonomik kriz, faşizm, otoriter eğilimler gibi en önemli zamanlarına ve olaylarına tanıklık etmiş olmalarıdır. Miłosz'un iki savaş arası dönemdeki sanatçılığı iyimserlik ve umut kelimelerinden çok uzaktır. Şiirin topluma hizmet etmesi gerektiğini düşünen genç şair, okuyucuları yaklaşan felakete karşı uyarmak ister: "Ren'den Volga'ya bütün kentler yanacak belki birkaç yıl sonra." (Miłosz, 1933)

Ne yazık ki Miłosz ve arkadaşları bu düşüncelerinde haklı çıkarlar ve 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başlar. Savaş başladıktan sonra Polonya iki acımasız totaliter ülke tarafından işgal altındaydı. On sekiz ay boyunca çok sayıda insan öldürüldü. Yüz binlerce insan tutuklanarak Sovyet toplama kamplarına gönderildi. Aileleriyle birlikte bir buçuk milyondan fazla Polonyalı, çalışma kamplarına hapsedildi. Birçoğu yorgunluktan ve kıtlıktan öldü. 1940 baharında savaş tutuklusunu olan on beş bin Polonyalı memur çeşitli kentlerde katledildi. Aralarında görevli doktorlar, memurlar, bilim adamları, avukatlar, mühendisler, papazlar ve savaş çıktığında göreve çağırılan öğretmenler de vardı.

Polonya halkının kaderi Alman istilasını altındayken de bundan daha az korkunç durumda değildi. Almanların amacı Polonyalıları vasıfsız işçilere çevirmektir. Liseler ve üniversiteler kapatıldı. Polonya kültür ve hazinesi yağmalanarak Almanya'ya taşındı. Toplu tutuklama ve infazlar işgal süresince devam etti. Toplamalar kentlerde organize ediliyor ve rehinelere masum halk arasından seçiliyordu. Toplama kampları ağı, köle sınıfı iş gücünü insanlık dışı sömürmek için kurulmuştu. Buralarda yüz binlerce insan yorgunluk, hastalık ya da açlıktan ölmüş veya öldürülmüştü. Auschwitz, Maydanek ve Treblinka ölüm kamplarının gaz odalarında üç milyon Polonyalı Yahudi yok edildi. Polonyalılar ve işgal altındaki diğer ülkelerin vatandaşları da yine burada Naziler tarafından öldürüldü.

Miłosz, savaş yıllarında kaleme aldığı, savaş sonrasında yayımlanan "Ocalenie" (Kurtuluş) adlı kitabında yer alan "W Warszawie" (Varşova'da) şiirinde duygularını okuyucularla şöyle paylaşır:

Ne yapıyorsun şair,
Aziz Jan Katedrali'nin yıkıntıları önünde,
Bu sıcak bahar gününde?
Ne düşünüyorsun burada, rüzgarın
Vistül'den eserek yıkıntıların
Kırmızı tozunu dağıttığı yerde?
Yemin ettin, hiçbir zaman
Yaslı bir ağlak olmayacağına.
Yemin ettin, hiçbir zaman

Vatanının büyük yaralarına dokunmayacağına,
Onları kutsallığa dönüştürmemek için,
Lanetlenmiş kutsallığa, uzun yüzyıllar boyunca
Torunlarını takip eden.
Fakat kardeşini arayan
Antigone'un bu yakarışı
Gerçekte, tahammül sınırının da üzerinde.
Kalp ise bir taş, içinde bir böcek olan
Kapanmış, karanlık aşkı
En mutsuz dünyanın.
Ben sevmek istemedim böyle,
Niyetim bu değildi.
Ben acımak istemedim böyle,
Niyetim bu değildi.
Benim tüylerim daha ince
Bir kuşunkinden. Bu yük
Benim gücüme göre değil.
Nasıl yaşarım ben bu ülkede,
Ayağının çarptığı en yakınlarının
Gömülmemiş kemiklerine?
Sesleri duyuyorum, gülüşleri görüyorum.
Yazamıyorum
Hiçbir şey, çünkü elin beş parmağı
Kalemimi tutturuyor bana
Ve onların tarihini yazdırıyor,
Onların yaşam ve ölüm tarihini,
Bunun için mi yaratılmışım,
Yaslı bir ağlak olmak için?
Şenliği çınlatmak istiyorum ben,
Neşeli ormanları, Shakespeare'in
Beni götürdüğü. Bırakın
Şairlere eğlencelik zamanlar,
Çünkü ölüyor dünyamız.
Delilik böylesi yaşamak gülmeksizin,
Ve tekrarlamak iki kelimeyi
Sizlere yöneltilen, ey ölümler,
Aklın ve bedeninin, şarkıların, ziyafetlerin
Düğününe katılması gereken sizlere
İki kurtulmuş kelime:
Gerçek ve adalet. (Miłosz, 1945)

Burada Miłosz'un, savaşın ardında bıraktığı korkunç manzaraya nasıl isyan ettiğini görüyoruz. O, umut dolu, neşeli şiirler yazmak istemektedir, savaşın yakıp yıktıklarını değil. Aynı zamanda bunun imkansızlığının da farkındadır. Ortada böyle korkunç bir gerçek varken, bu gerçeğe sırtını

dönüp, sadece istediğini yazmak gibi bir lükse sahip değildir. Tüm insanlığın yüz karası olan bu gerçeği ne yazık ki görmezden gelemeyen bir şair.

Miłosz, İkinci Dünya Savaşı yıllarını Alman işgali altındaki Varşova'da geçirmesine rağmen Varşova Ayaklanması'na¹ katılmamıştır. Bunun için sertçe eleştirilmiş, hatta vatanperverlikten uzak olmakla suçlanmıştır. 1946-1949 yılları arasında Washington'da, 1950 yılında Paris'te Polonya Hükümeti tarafından diplomat olarak görevlendirilir. Dünyada yeni tanınmaya başlayan genç bir şairi Paris'in entelektüel çevresini etkilemesi için buraya göndererek, bu yolla yeni hükümet için destek bulacağını uman yetkililerin bu düşünceleri, planladıkları gibi yolunda gitmez. Moskova'nın Polonya'nın iç işlerine müdahaleleri belirginleştiği zaman Miłosz bu duruma tepki göstermeye başlar. 1951 yılında ülkesiyle bağlarını koparmaya karar verir ve hayatını mülteci olarak devam ettirir. Miłosz aldığı bu karardaki en önemli nedenlerden birini şöyle açıklar:

Kilit noktalardan biri, 1949 yılında Amerika'dan döndüğüm, Varşova'daki o akşam, o geceydi. Güzel giyinen, iyi yaşayan insanlardan oluşan önemli bir çevrenin yani Polonya'yı yöneten eliten içindeydim. İçki içilen, dans edilen bir davete katılmıştım. Sabaha karşı dönüyorduk, saat dörttü, yaz mevsimiydi ama soğuk bir geceydi. Tutukluları taşıyan cipleri gördüm. Askerler, güvenlik görevlilerinin üzerinde kaban varken, tutuklular da yakaları kaldırılmış, takım elbiseler giymişlerdi, soğuktan titriyorlardı. Neyin içine dahil olduğumu o zaman fark ettim. (Gorczyńska, 2002: 309)

1951 yılında Miłosz ülkesinden ayrılırken Batı'da tanınan bir şair değildi henüz ve aldığı bu karar o zaman için edebiyat kariyeri adına önemli riskler taşımaktaydı. Bunun yanı sıra hem iltica etmiş olmanın hem de zamanın politik sorunlarının getirdiği bir dizi problemle karşı karşıya geldi Miłosz. Fransa'ya gittiği ilk aylarda Polonya Göçmen Dergisi *Kultura*'nın da yerleşkesi olan *Maisons-Laffitte*'de gizlenmiştir. Dergi editörleri Miłosz'un o dönemlerde Polonya gizli ajanları tarafından kaçırılıp zorla Polonya'ya geri gönderilmesinden endişe duyuyorlardı –ki bu, Sovyet Bloğundan iltica edenlerin başına sıkça gelen bir olaydı. Miłosz'un ilticası, kişisel ve edebi

¹ Polonyalıların Varşova'daki Alman işgaline son vermek ve Sovyet birliklerinden önce bölgede hakimiyeti sağlamak amacıyla başlattıkları ayaklanmadır. 1 Ağustos 1944'te başlayan ve 63 gün süren ayaklanma kanlı bir şekilde bastırılır. On binlerce direnişçi ve yüz binlerce sivilin ölümüyle sonuçlanan ayaklanma sonunda Varşova'da neredeyse sağlam hiçbir yapı kalmamıştır.

hayatını da karmaşaya sürüklemiştir. Sovyet komünizmine karşı da olsa, Batı'daki anti-komünist çevreyle yakınlık kurmamıştır şair.

İdeoloji ve güç açısından entelektüel çevre ile komünizm arasındaki ilişkiye 1950'li yıllarda *Zniewolony Umysł* (Tutsak Edilmiş Akıl), *Rodzina Europa* (Avrupa Ana) ve *Zdobycie Władzy* (Gücü Kazanma) kitaplarında yer vermeden önce Miłosz, 1940'ların sonlarında söz konusu ilişkinin farkına varmış ve şiirlerinde de bu konuya değinmiştir. *Dziecię Europy* (Avrupa'nın Çocuğu) ve *Traktat Moralny*'da (Ahlaki Tez) Miłosz'un politik görüşünün izlerine rastlamak mümkündür. *Dziecię Europy*'da neler yazdığına bir bakalım:

İnsana yaraşır biçimde tanıdık iyiyi ve kötüyü.
Hain bilgeliğimizin dünyada yok benzeri.

...

Söylenecek söz yok gücün zaferi üzerine
Çünkü adaletin galip geldiği çağdır yaşadığımız.
Gücü hatırlatma yoksa suçlanırsın
Gizli kalmış eski öğretileri benimsediğin için
Gücü olan, bunu tarihin mantığına borçlu.
Tarihin mantığı önünde saygıyla eğil.

...

Yalanın gerçeğin kendisinden daha mantıklı olsun,
Ki dinlenebilsin burada, gezmekten yorulanlar.
Yalan gününden sonra toplanalım bir araya
Gülmekten katılarak, biri bize işimizi hatırlatırken.
(Miłosz, 1953: 14-17)

Traktat Moralny'daki uyarılar da dikkat çekicidir:

Şizofrenliği – bölünmüşlüğü vardır
Çiçek ve kökler üzerinde insanın,
Bir his, benim değil de, işlerimi
Bir başkasının yaptığına dair.
Bükmek önemsiz birinin boynunu
Sonra da okumak İlahi Komedya'yı
Konserde alkış tutmak eski bir kuartete
Ya da tartışmak avangard üzerine.
Daha basit yollarla yaşanır bunlar her gün.
Biri der ki: yoktur adı kötülüğün,
Biz ise kullanılmıyız alet edevat misali.
Haklıdır o. Ve ölümün önüne atar kendini. (Miłosz,
1953: 143-156)

Nazi baskısından yorulan halk, Sovyet baskısına boyun eğmekten başka bir seçeneği kalmadığını düşünür. Miłosz, işte bu şekilde komünist düzenin

Polonya'daki, Baltık ülkelerindeki ve Doğu Avrupa'nın diğer bölgelerindeki entelektüelleri nasıl cezbediğinin çok önceleri farkına varmıştır.

1953'de "Tutsak Edilmiş Akıl"ı kaleme aldı Miłosz. Bu eser bazı çevrelerce George Orwell'in 1949 yılında yazdığı "1984" kitabının bir devamı gibi görüldü. Her şeyden önce bu kitap elbette bir kurmaca değildi, yaşamışlıklardan yola çıkılarak yazılmıştı. Bu eser felsefi özellikler taşımasına rağmen okuyucu için oldukça anlaşılır bir dille yazılmıştır. Yazar bu kitabında totalitarizmin Polonya toplumu, özellikle de entelektüel kesim üzerindeki etkilerini etkili ve titiz bir biçimde kaleme almıştır. Kitabın ortaya çıkışı, Polonya'da Stanilizm'in en güçlü şekilde hissedildiği döneme denk gelir. Bu kitap için aynı zamanda, yazarın bir şekilde kendi kaderi ve kötümserliğiyle savaşıdır diyebiliriz. Kitabında "yeni inanç"ın insanları ele geçirip tutsak edişinin ruhsal, zihinsel, psikolojik ve entelektüel boyutuna ayna tutar. O dönemlerde yaşanan bu gerçekliği ve bireyin bu büyük mekanizmaya karşı nasıl bir tutum takındığını göstermeye çalışır. Bunu yaparken de bu komünist ideoloji mekanizması için "yeni inanç", "Sovyet dini", "diamat yöntemi" (diyalektik ve tarihsel materyalizm) gibi adlar kullanır.

Miłosz'a göre yeni inancın varlığı, ruhsal bir iktidar savaşı demektir. Her şey insanların fikirlerine hakim olmak adına yürütülmekteydi. Bunun yöntemlerinden biri, kişiye toplumun düşündüğünden farklı şekilde düşünmenin saçma olduğunu aşlamaktır. Bu, yani ortak düşünmeyi tek yöntem ve değer olarak görmek, tutsak edilmiş akılların en belirgin özelliğidir.

Miłosz, Katolik kilise yandaşlarının geçirdiği evrime değinir ve yeni inanç düzeninde Hristiyanlıkta var olan doğaüstü anlayıştan geriye sadece anlatım biçiminin kaldığını, buna karşın gerçek içeriği bu yeni anlayışın belirlediğini söyler kitabında. Burada yeni inancın ne kadar büyük bir güce sahip olduğunu göz önünde bulundurmakta fayda vardır çünkü bu inanç, toplumun düşünüş biçiminde çok büyük değişimlere neden olmuştur. İnsanın varlığı, toplumun varlığı demektir yani gelişmek ve mutluluğu yakalayabilmek için birey, toplum tarafından kabul görmek zorundadır.

Diyalektik materyalizmin katı kuralları toplumcu gerçekçiliği tetiklemiştir. Sovyet bürokrasisinin ezici mekanizmaları ise sanatsal verimi yok etmeye ve sanatçıları kendilerine bağımlı kılmaya çalışmıştır. Birileri bireye insan doğasının derinliklerini keşfetmeyi yasaklarsa, bu kişiler o bireydeki araştırma, öğrenme dürtüsünü yok eder ve bireyin özü yavaş yavaş gerçek dışıymış gibi görünmeye başlar. Bu nedenle Miłosz da düşüncelerini

rahatça dile getiremeyen bireyin, özünden uzaklaşacağına ve gerçekte kim olduğuna dair büyük bir yanılgıya düşeceğine inanır.

Edebiyatın ve sanatın bütün kollarında 1949-1955 yılları arasında toplumcu gerçekçiliğin temel ilkelerini aslında politikacılar belirliyordu. Bu, Polonya kültürüne zorla kabul ettirilen, tamamen politik ve sistemi öven bir akım olmasına rağmen birçok sanatçı ve eleştirmen tarafından kabul görmüştü. Kuşkusuz bu yöntem Stalin ideolojisini ve komünist sistemi anlatabilmek için kusursuz bir yoldu.

1945'te Doğu Avrupa ülkeleri sırayla Sovyetler Birliği'nden gelen "yeni inanç"ın etkisi altına girmeye başlamışlardır. O dönemlerde nasıl bir noktada durduğunu "Tutsak Edilmiş Akıl"da Miłosz şu şekilde anlatır:

Komünizmi Hristiyanlığın başlangıç evresiyle kıyaslamak, o zamanlar Varşova'nın aydın çevrelerinde moda bir şey olmuştu. [...] Avrupa'nın, Yeni İnançın – Kızıl Ordu'nun kazandığı zaferler sayesinde– aşılabilirdiği bir kısmı, kökten putperestti. Devlet aygıtlarını harekete geçirebilmek için, elbette putperestlerden yararlanmak gerekiyordu. Benim de –sırf sağcı totaliter doktrinlere düşmanlığım nedeniyle– Ortodoks inancın doğruluğuna derece derece ikna olacağı beklenebilir türden iyi bir putperest sayıldığım olmuştu. (Miłosz, 2004: 12)

Toplumcu gerçekçiliğin aslında ne demek olduğu, kısa bir süre sonra anlaşılacaktı. Bu yolla Sovyet teşkilatını kademeli bir şekilde Polonya topraklarına yerleşecekti. Sovyet düzenini bütün dünyaya yaymak, bu programın en büyük amacıydı. Bu düzenden kasıt sadece siyasi görüş değildi. Tek bir dilin, tek kültürün ve sosyalizmin egemen olduğu bir dünya arzulanmaktaydı. Bu amaca ulaşabilmek için de en önemli yol, öncelikli olarak sanatçıların ve bilim adamlarının beyinlerini yıkamaktan geçiyordu.

Ülkesinden uzak diyarlarda yaşamak zorunda kalan Miłosz için kimlik önemlidir kuşkusuz:

Şu günlerde, aile geçmişini derinlemesine araştırmak için içsel direnişin üstesinden gelmek gerekiyor, bunun yolu da korku ya da züppelikten gelen kökleşmiş alışkanlıklardan kurtulmaktan geçer. "Yanlış" sınıftan ya da ırktan gelen bireylerin kapı eşiğinde işlenen asıl günahların ağırlığını gözler önüne seren teoriler birçok tabu ortaya çıkarır. Aramızdan bazıları bu büyük sahteciliğe tanık olmadı. Ama hiçbir yerde politik düzeni tek bir partinin elinde olan

ülkelerdeki gibi bir manzara yoktu. Yahudiler Slav adları aldılar, anti-semitizmi tetiklediler, bir sebze çorbası uğruna binlerce yıllık manevi önceliklerini sattılar. Eşitlikçi hareketi savunan liderler (nadiren işçi sınıfından gelen) var olan düzene ideolojiye uyabilmek için soylarını şişirdiler. Aristokratlar masa başında iş bulabilmek için ailelerini köylü olarak tanıttılar. Köylü geçmişi şüpheli bile olsa, kariyer peşindeki genç adam, işçinin oğlu olarak geçindi. (Miłosz, 1981: 19)

Miłosz'un nereden geldiğini, aslını gizlemek gibi bir niyeti olmamıştır hiçbir zaman. Stefan Kisielewski Miłosz hakkında şöyle der:

Çok fazla fikirlerimiz uyuşmaz, çünkü O'nun her zaman züppe bir tarafı vardı, şöyle ki, solcu ve ilerici bir tutumu vardı, milliyetçilikten uzaktı, tam olarak O bir Baltıklıydı, Polonyalı değil, farklılık buradaydı. Nobel Ödülünü aldıktan sonra Varşova'ya geldiğinde kavga edebildik ama vakit olmadı. (Kisielewski, 1990: 72)

Andrzej Walicki'nin de benzer bir öyküsü var bu konuda:

Milli bir meseleden konuşuyorduk. Litvanyalı oluşunun altını çizdi. Polonyalıların büyük çoğunluğunda görülen vatanseverliğin sosyal demokrat özellikler taşımasından şikayet ediyordu. Ben de Litvanya milliyetçiliğinin daha sosyal demokrat ve ırk merkezci olduğuna dikkat çektim. Miłosz bana hak verdi, üzülerek, ne kadar istese de Litvanyalı bir şair olarak görülemeyeceğini, çünkü Litvanyalılar için dilin ulusun ölçütü olduğunu söyledi; ayrıca Litvanyalılara karşı anlayışlı olmak gerektiğini çünkü genç bir ulus olduklarını, buna karşın Polonyalıların bir zamanlar büyük ulus olduğunu, bunun da beraberinde bir takım sorumluluklar getirdiğini dolayısıyla daha sert eleştirilmeleri gerektiğini de ekledi. (Walicki, 1985: 154)

Arkadaşlarıyla her ne kadar bu tür diyaloglar yaşasa da Miłosz hem Litvanyalı hem Polonyalı olarak görür kendini. Polonya'dan uzak olmak O'nu üzmektedir: “Bir şair vatanını içinde taşır. Ben Polonya'yı asla terk etmedim.” (Labeledz, 1989: 214)

Miłosz'un Nobel aldığı 1980 yılında Polonya'da siyasi çalkantılar başlar. Arkadaşlarıyla beraber rejime muhalif oldukları gerekçesiyle işine son verilen tersane işçisi Lech Wałęsa bir dayanışma sendikası kurar. On beş gün sonra da hükümetle anlaşmaya varılıp bağımsız sendika kurulmasına

izin verilir. Bunun hemen ardından çok kısa bir süre içinde sendikadaki üye sayısı on milyona ulaşır. Artık ulusal bir siyasi hareket vardır ortada ve bu hareket, komünist rejim için bir tehdit haline gelmiştir.

İşte böyle bir ortamda, otuz yıl aradan sonra 1981 yılında ülkesine ilk kez ayak basan Miłosz için Varşova'daki Edebiyat Müzesi'nde özel bir karşılama töreni yapılır. Yazarlar ve okuldan arkadaşları onu büyük coşkuyla karşılar. Çok sevdiği Krakov'a gider Miłosz, Lublin'e gider. Burada Lech Wałęsa'yla toplantıya katılır ve Gdansk'a gidip tersanedeki işçilerle buluşur, dayanışma hareketine yürekten destek verir. Bu dönüş onun için rüya gibidir ve bu rüya onun şiirden kopmayacağına sinyalidir adeta. Diline duyduğu inancı, içinde yaşattığı özgürlüğü daha da büyütüştür şairin.

O dönemler için Andrzej Zawada şöyle bir not düşer:

Siyasetle elektriklenen ılımlı bir devrim ve kansız bir ulusal ayaklanma ortamında Miłosz'un şiirlerine her şeyden önce vatansever eğilimli eserler olarak tapılıyordu, kendisi ise kitlelere yol gösteren şairlerin yaşayan bir kanıtı olarak görülüyordu. (Zawada, 1996: 195)

Ne var ki aynı yılın aralık ayında ülkede sıkıyönetim kararı alınır. Dayanışma sendikası yasadışı bir topluluk olarak ilan edilir ve tüm yandaşlar ve yöneticiler tutuklanır. Miłosz şu dizelerle seslenir Wałęsa'ya:

İki yüz yıldan sonra Lech Wałęsa,
İki yüz yıldan sonra kazanılmış ve yeniden kaybedilmiş
umutlar²
Lideri oldun Polonya halkının
Aynı o zamanki gibi, devlet var karşında. (Zawada,
1996: 198)

Yirminci yüzyıla sığın hayatında iki büyük totaliter rejime –faşizme ve komünizme– bizzat tanık olur Miłosz. Eserleri kötüyle kavganın sembolü olur. Miłosz yaşam hakkında konuşmaz yaşayarak konuşur. (Yüce, 1992: 85)

² Polonya, Miłosz'un bu dizeleri yazmasından yaklaşık iki yüz yıl önce, Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından bölünmüş ve Birinci Dünya Savaşı'nın sona erişine dek siyasi varlığı tanınmaksızın haritalardan silinmiştir.

***Yirminci Yüzyılın Yarısından Bir Portre (Portret
Z Polowy XX Wieku)***

Kardeşlik gülüşünün ardına gizlenmiş,
Alay eden gazete okuyucularıyla, kurbanlarıyla politik
diyalektiğin,
Demokrasi kelimesini telaffuz eden gözü kapalı,
İnsanoğlunun fizyolojik zevkinden nefret eden,
Hatıralarıyla dolu içip sevişenlerin
hemen ardından boğazları kesilmiş.
Bağırın: kültür ve sanat diye, bir yandan da düşünen
sirkteki oyunları,
Ölesi yorulmuş,
Uykusunda ya da narkoz etkisinde mırıldanan: Tanrım,
Tanrım diye.
Benzetir kendini bir Romalıya, Mithra'ya tapınıyla
İsa'ninkini birleştiren.
Sönmemiş ondaki eski inançlar. Bazen düşünür
Şeytanların boyundurluğunda olduğunu.
Geçmişe söver, ona sövdüğünde, başını
koyacak bir yer bulamayacağından korkarak.
Severek oynar iskambil ve satrancı, ele vermemek için
kendi sırlarını.
Elini Marks'ın yazılarına uzatmış, ama evde de okur
İncili.
İroniyle bakar geçite yıkık kiliseden çıkan.
Fonda at eti rengindeki kentin yıkıntıları.
Parmaklarının arasında bir hatıra tutar faşist kıyımının
ardından ayaklanmadaki. (Miłosz, 1953)

Genel hatlarıyla özetlemek gerekirse Miłosz'un sanatını ve dünya görüşünü şekillendiren dönüm noktalarını II. Dünya Savaşı'nda ülkesinin Nazi işgali altında geçen yılları, bunu takip eden komünist rejim, akabinde Sovyet sosyalizmiyle yaşadığı düş kırıklığı ve ülkesinden ayrılışı olarak saymak mümkündür.

Miłosz, hiçbir zaman düşüncelerini dile getirmekten çekinmemiş, bu uğurda ülkesini geride bırakmayı göze almış bir sanatçıydı. İnsanlık tarihinin yaşadığı en korkunç dönemlerden biri olan yirminci yüzyılın canlı tanığıydı. Bir şairdi, bir yazardı, bir edebiyat tarihçisiydi ama en önemlisi düşünen bir birey, bir filozoftu demek böyle bir insan için abartılı kaçmayacaktır.

KAYNAKÇA

- GORCZYŃSKA, Renata. (2002). *Rozmowy z Czesławem Mioszem*. Krakw: Wydawnictwo Literackie.
- KISIELEWSKI, Stefan. (1990). *Abecadło Kisiela*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza
- LABEDZ, Leopold. (1989). *The Use and Abuse of Sovietology*. N.J: Transaction Publishers.
- MIOSZ, Czesław. (1981). *Native Realm*. CA: University of California Press.
- MIOSZ, Czesław. (1945). *Ocalenie*. Warszawa: Czytelnik.
- MIOSZ, Czesław. (1933). *Poemat O Czasie Zastygłym*. Wilno: Koło Polonistów, USB.
- MIŁOSZ, Czesław. (1953). *wiatło Dienne*. Paryż: Instytut Literacki.
- MIŁOSZ, Czesław. (2001). *Wiersze Tom I*. Kraków: Znak
- MIŁOSZ, Czesław. (2004). *Zniewolony Umysł*. Kraków: Kolekcja Gazety Wyborczej 16, Mediasat Poland.
- WALICKI, Andrzej. (1985). *Spotkania z Miłoszem*. Londyn: Aneks
- YÜCE, Nee Taluy, Andrzej Zieniewicz. (1992). "Avrupa Ailesi – Miłosz ve Gerek". *GndoĖan Edebiyat*. Gz 4: 77-87
- ZAWADA, Andrzej. (1996). *Miłosz*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.

